

SOVINTO PERINTEISEN OIKEUSPROSESSIN OSANA

Hyvät asianajajapäivien osanottajat!

Olen merkinnyt puheenvuoroni otsikoksi, etukäteen annettua aihetta väljästi mutta ei kuitenkaan aivan mielivaltaisesti soveltaen, "Sovinto perinteisen oikeusprosessin osana". Perinteisellä tuomioistuinmenettelyllä tarkoitan tässä tuomioistuimeen saatetun asian ratkaisemista oikeudellisin perustein prosessilaissa säädettyjä menettelymuotoja noudattaen. Tällaiseen, tiukasti oikeudellisin perustein tapahtuvaan riidanratkaisuunhan myös tuomareiden kouluttautuminen, vaikkei meillä varsinaista tuomarikoulutusta olekaan, on perinteisesti tähdännyt ja opettanut.

Vuoden 1993 siviiliprosessi uudistuksen myötä tuomioistuinten ja tuomareiden tehtäväksi tuli vireillä oleviin riita-asioihin kohdistuva sovintomenettely, johon säännönmukaisesti liittyy sovintoedellytysten selvittely ja mahdollisesti myös sovintoesityksen tekeminen. Vuonna 2006 tuomioistuinten käytössä olevaan työkalupakkiin lisättiin vielä erillinen riita-asioiden tuomioistuinsovittelu kokonaan uutena oikeusinstituutiona. Tässä menettelyssä myös sellainen asia tai oikeudellinen riitakysymys, joka ei ole ollenkaan oikeudenkäyntiasiana tuomioistuimen käsiteltävänä, voidaan ottaa soviteltavaksi. Myös rikosasioiden sovittelutoiminta, jota aikaisemmin ainakin parinkymmenen vuoden ajan ehdittiin harjoittaa eri puolilla maata vaihtelevalla aktiivisuudella lähinnä kuntien sosiaalitoimen alaisuudessa, on nyttemmin tehty lakisääteiseksi toiminnaksi. Rikosasioiden sovittelutoiminnan jätän kuitenkin tässä maininnan varaan; siihen ehkä joku puuttunee tässäkin tilaisuudessa.

Sovintojahan tietenkin tehtiin myös ennen mainittujen vaihtoehtoisten menettelyiden säätämistä, mutta niihin liittyvät neuvottelut tapahtuivat lähes kokonaan tuomioistuinmenettelyn ulkopuolella ja ilman tuomarin myötävaikutusta. Usein sovittelu kai tapahtui osapuolten asianajajien välityksellä. Tuomari ei näistä neuvotteluista tullut yleensä ollenkaan tietoiseksi, elleivät sitten asianosaiset vuoron perään käyneet pyytämässä lykkäystä sovinto-neuvotteluiden käymiseksi. Joskus tuomarille saattoi myös tulla vähän ennen käräjäpäivää miellyttävänä yllätyksenä ilmoitus jutun sopimisesta. Tässä mielessä sovintojen tekeminen oikeusriidoissa ei ole mikään uutuus.

Vaikka sovintoneuvotteluiden käyminen ja sovinnollisten ratkaisuvaihtojen edistäminen on jo pitkään ollut osa riita-asioita käsittelevän tuomarin arkipäivää, saattaa vieläkin olla liian aikaista kysyä, ovatko nämä uudet menettelymuodot jo jotenkin pysyvästi muuttaneet meikäläistä tuomioistuin-kultuuria tai tuomarin roolia. Sanon tämän sillä varauksella, että korkeimman oikeuden tuomarin näkökulma ei tarjoa kovinkaan kummoisia perusteita alemmissa oikeusasteissa tapahtuvan sovittelutoiminnan arviointiin, mutta yritän tässä tukeutua myös kokemuksiini käräjäoikeustyöstä.

Vireille tulleista laajoista riita-asioista on jo pitkään sovittu vuosittain lähes kolmannes. Näistä riita-asioista tuomiolla ratkaistaan nykyään vain vähän suurempi määrä kuin niitä päättyy sovintoon. Nämä sovintomäärät ovat jo sitä luokkaa, että sekä käräjäoikeuksien tuomareilla että asianajajilla alkaa olla jo kokemusta siitä, minkä tyyppiset asiat ovat sovittavissa ja mitä menettelytapoja eri laatuisiin asioihin on järkevää ja mahdollista käyttää. Tuomioistuinkohtaisia erojakin menettelytavoissa silti varmaan löytyy, riippuen vaikkapa erilaisista tuomaripersonallisuuksista ja yksilöllistä eroista neuvottelu- ja sovittelutaidoissa. En ole varma mutta oletan, että esimerkiksi kysymykset erillisneuvotteluiden käymisestä ja sovintoehdotusten antamisesta, ovat edelleen josakin määrin kiistanalaisia tai niiden suhteen ainakin vallitsee erilaisia käytäntöjä. Tarkoitan tässä siis muita kuin erilliseen tuomioistuinsovitteluun siirrettyjä asioita.

Varsinaiseen tuomioistuinsovitteluun asioita on ohjautunut verraten vähän, ilmeisesti vain muutamia kymmeniä juttuja vuodessa. Sille ei siten oikein vielä näinä ensimmäisinä vuosina näytä löytyneen kysyntää. Vähän samansuuntainen käsitys ainakin minulle on muodostunut Asianajajaliiton omasta sovintomenettelystä, ainakin jos sitä tarkastellaan pelkästään asiämäärien perusteella. En kuitenkaan olisi valmis tekemään ainakaan vielä sellaistaakaan johtopäätöstä, että mahdollisuus tuomioistuinsovitteluun on ollut virheellinen tai tarpeeton uudistus. Tuomioistuinsovittelun soveltuvuuskin tuomioistuimen riidanratkaisurooliin on kyllä sekin asetettu kysymyksenlaseksi; sen on jopa nähty olevan ristiriidassa tuomioistuimen lainkäyttötehtävän kanssa.

Muutos tuomioistuin kulttuurissamme saattaa siten olla vasta meneillään. Kulttuurimuutokset ovat yleensäkin pitkäaikaisia ja vähitellen tapahtuvia prosesseja. Sellaista tilaa ei varmaan ole syytä tavoitellakaan, että asiat olisivat lopullisesti kohdallaan eikä mitään muutoksia tapahtuisi.

Henkilökohtaisesti itselläni on vain positiivisia kokemuksia riita-asioiden sovittelutoiminnasta. Ainakin niiden perusteella olen valmis antamaan sovintomenettelyille oman osansa tuomioistuintoiminnassa. Ehkä tässä jo uskaltaa julkisesti tunnustaa senkin, että olen tullut vajaan 10 vuotta sitten muutamissa kiinteistöriita-asioissa kokeilleeksi tanskalaisperäistä ns. tuomioehdotuskäytäntöäkin. Siinä tuomari voi esimerkiksi pääkäsittelyn jälkeen tai sen kuluessa kertoa suullisesti, minkälainen tuomio ja millä perusteilla asiassa tulisi annettavaksi. Mainitsemisani tapauksissa tuomioehdotuksen käyttömahdollisuudesta sovittiin osapuolten kanssa hyvissä ajoin ennen pääkäsittelyä. Ainakin yhdessä asiassa muistini mukaan tuomioehdotus annettiin kesken pääkäsittelyn siinä vaiheessa, kun merkittävin osa asiantuntija- ja henkilötodistelu oli otettu vastaan. Lopputuloksena oli, että sovinto vahvistettiin tuossa vaiheessa, jolloin osapuolet ainakin välttyivät kaksinkertaiselta ja kalliilta hovioikeuskäsittelyltä. Virkavarheesta ei kukaan ainakaan vielä ole tullut syyttämään, vaikka menettelyä ei laissa tunneta vielä.

Mielestäni tuomioistuinten tehtäviin voi liittyä, paitsi oikeusriitojen ratkaiseminen perinteisin menettelytavoin, myös konfliktinratkaisuun vaihtoehtoisin tavoin tähtäävä toiminta. Oikeusistuimet ovat olemassa kansalaisia ja muita oikeuspalveluiden käyttäjiä varten. Jos siis yksittäistä asiaa käsiteltäessä näyttää siltä, että asianosaisten välinen riita on, tarvittaessa tuomarin ja asiamiesten myötävaikutuksella, saatettavissa sovinnolliseen ratkaisuun, miksi se olisi ristiriidassa tuomioistuimen perustehtävän kanssa?

Kahteen asiaan on kuitenkin vielä syytä kiinnittää huomioita. Toinen on tuomareiden ja asianajajien sovittelu- ja neuvottelutaitojen koulutuksellinen kehittäminen, mitä kyllä koko ajan tapahtuukin. Sovittelutoiminta ei välttämättä sovi yhtä hyvin tavoin kaikille tuomareille, tuskin kaikille asianajajillekaan. Nykyisissä suurissa käräjäoikeusyksiköissä on kuitenkin mahdollista antaa joidenkin tuomareiden erikoistua myös sovittelutoimintaan, jota hän voi tehdä perinteisempien tuomarintöidensä ohella. Toinen asia on se, että kaikkien tuomioistuimissa asiamiehinä toimivien tulisi myös sovinnon edistämiseen tähtäävissä toimissaan olla samanlaisten ammattieettisten velvollisuuksien sitomia, niin päämiehiinsä ja vastapuoliinsa nähden kuin muutoinkin oikeudenkäynnissä toimimisen suhteen.

Sovittelutoiminnalle voidaan siis antaa sille kuuluva, vaikkakin rajallinen osa tuomioistuinten voimavaroista. Samalla on syytä muistaa, että oikeudellisin perustein tapahtuva asioiden ratkaisutoiminta, siis lainkäyttö sanan varsinaisessa merkityksessä, tulee edelleen säilymään tuomarin ydintehtävänä. Tämä on se ensisijainen toimintakenttä, jonka asianmukaiseen hoitamiseen valtiovallan on annettava tuomioistuimille riittävät resurssit.

En lopuksi voi olla mainitsematta eräästä parin viikon takaisesta havainnostani, joka asettaa kyseenalaiseksi esitykseni otsikossakin olevan käsitteen “perinteinen oikeusprosessi”. Silmäilin aivan viime vuoden lopulla ilmestynyttä oikeushistoriallista väitöskirjaa Oikeuden hakijat, joka käsittelee Vaasan hovioikeiden perustamista ja sen varhaista toimintaa 1700 -luvun loppupuolella. Sattuneesta syystä tunnen henkilökohtaista mielenkiintoa kyseistä hovioikeutta kohtaan. Tutkimuksesta ilmenee, että pyrkimys sovintojen edistämiseen, tai laajemmin pyrkimys yhteiskuntarauhan ylläpitämiseen, nähtiin hovioikeuden perustamisvaiheessa 1770 -luvulla tärkeänä osana erityisesti alituomarin mutta myös hovioikeuden toiminnassa. Sovintoja siis tehtiin ja vahvistettiin silloin myös hovioikeudessa. Onko siis kuitenkin niin, että sovintomenettelyt, joita on markkinoitu suurina uutuuksia, eivät sittenkään perimmiltään ole niin uusia instrumentteja kuin lyhyellä aikajänteellä tarkastellen on voitu ajatella.

Haluan lopuksi välittää kaikille Asianajajapäivien osanottajille presidentti Pauliine Koskelon terveiset. Hän on parhaillaan edustamassa meitä Viron korkeimman oikeuden 90 -vuotisjuhlassa. Näitä vuosijuhlia, joita olemme viime vuoden aikana saaneet viettää niin Asianajajaliitossa kuin meillä korkeimmassa oikeudessakin, näyttää siten riittävän lahden eteläpuolellakin.

Toivotan kaikille läsnäolijoille antoisia ja viihdyttäviä Asianajajapäiviä!